

HET BEDRIJF VAN DEN KORENMOLENAAR.

Integraal overgenomen uit "Molenleven in Rijnland" van A. Bicker Caarten, 1946 (in NOM-bibliotheek aanwezig)

Wanneer men tijdens het malen in een korenmolen vertoeft, komt men onwillekeurig onder de bekoring van de sfeer van dit eeuwenoude windmaalbedrijf. De langs den molenromp suizende wieken werpen regelmatig hun schaduwen door de kleine molenvensters, binten kraken, raderen zoemen. Voor leeken gaat onverwachts een luikje open en een zak graan komt te voorschijn en onderwijl lopen de wit bestoven molenaar en zijn knecht, ieder op een verdieping, kalm rond, elkaar door roepen of kloptekens op de hoogte houdende van den stand van het werk. Oogenschijnlijk doen zij niet veel, maar zij zijn juist daar waar handelend moet worden opgetreden. Ondertusschen vloeit het juist gemalen, nog warme meel uit den meelbak en vult zich de eene zak na den andere.

Wanneer de boeren zien, dat hun dorpskorenmolen maalt, komen zij naar den windmolen met zakken te malen graan. Er is dan tevens gelegenheid tot het houden van een praatje en zoo vormt de korenmolen hier en daar een middelpunt voor de dorpsgesprekken (Hazerswoude). Was er vroeger voldoende maalwind, dan kon men er op aan, dat de windkorenmolens in vol bedrijf waren. Geen oogenblik mocht er verloren gaan. Met recht kon men toen zeggen: „De (koren)molenaar leeft van den wind." Toen vroeger de korenmolens uitsluitend met windkracht maalden en dus geheel afhankelijk waren van den wisselvalligen wind, kwam het voor, dat ook des nachts werd gemalen. Had de molenaar meer dan één knecht in dienst dan werkten deze des nachts meestal bij toerbeurt. Met betrekking tot het nachtmalen op een korenmolen zij nog het volgende vermeld. Vóór ongeveer 50 jaren woonde te Aarlanderveen een oude korenkooper K.B....., die geregeld zijn koren liet malen op den dorpskorenmolen „[De Morgenster](#)". Dat was bij den vader van den tegenwoordigen korenmolenaar Walraven.

Toen het eens gedurende eenigen tijd windstil was geweest en Walraven dientengevolge het voor den korenkooper bestemde meel niet tijdig had kunnen afleveren, is het gebeurd, dat op een nacht, dat het flink was gaan waaien, de oude korenkooper — de slaapmuts op — aan de huisdeur van den molenaar klopte en riep „t Waait," met andere woorden: „t Bed uit, je kunt voor me malen!"

Wij wezen er reeds op, dat tijdens het malen steeds op het weer dient te worden gelet. Op den graanmolen „[De Nijverheid](#)" te Waddinxveen (afgebroken 1932) heeft vele jaren geleden het weer molenaar Herfst en zijn personeel eens verrast. Op een donkeren winteravond maalde „De Nijverheid" bij natte sneeuw: Ongemerkt ging deze over in vorst, waardoor de natte molenzeilen zoo hard als planken bevroren. Men moest toen de

touwen van de molenzeilen doorkappen om de zeilen van de hekken te krijgen.

Een flinke korenmolenaar kan heel wat werk verzetten, ook toen deze uitsluitend op windkracht was aangewezen, hetgeen blijkt uit het maalboekje, dat Pieter van Rhijn, die op 1 October 1868 molenaar op den Leidschen walmolen „[De Valk](#)” werd en dezen korenmolenaar met een tweetal knechts bemaalde, bijhield. Dit boekje laat zien, dat van 1869 af tot 1876 jaarlijks gemiddeld bijna 10.000 zak graan werd gemalen, voor het grootste gedeelte rogge en verder tarwe, „mesting” ¹⁾ en voorts rijst ²⁾. Geleidelijk nam het aantal zakken, dat Van Rhijn maalde toe en in het laatste jaar dat hij zijn aantekeningen maakte (1876), bedroeg het aantal zakken gemalen graan als volgt: 3053 zak tarwe, 7762½ zak rogge, 903 zak veevoeder en 1143¼ baal rijst; in totaal 12.861 zak, voor een bedrag aan maalloon van f 6.422,91! Met deze gegevens

voor oogen mogen we gerust aannemen, dat vroeger op dagen met een flinken maalwind er heel hard en lang op de windkorenmolens is gewerkt. Bij geen of weinig wind ging het wat kalmer toe; daarvan maakte men gebruik andere noodzakelijke werkzaamheden te verrichten, die veelal zwaar, moeilijk en omvangrijk waren. We denken hier in het bijzonder aan het billen of scherpen van de molensteenen, hetgeen door den korenmolenaar of zijn knechts geschiedde.

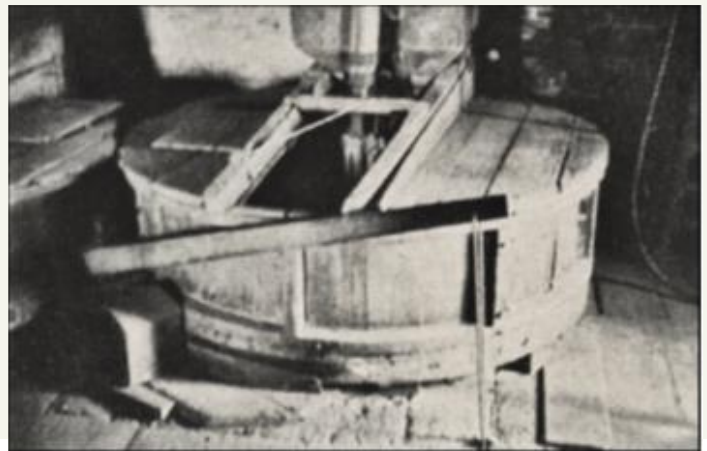

Foto E van Gullik (1941)

Houten kuip met roggesteenen op den steenzolder van den Leidschen korenmolenaar „De Valk”.

Vóór ongeveer 1900-1910 gebruikte men n.l. uitsluitend den z.g. blauwen of Duitschen natuursteen, een basalt lavasteen, voor molensteenen, in tegenstelling met de tegenwoordige kunstmolensteenen, die ook in eigen land worden vervaardigd. Het voordeel van de kunststeenen is hierin gelegen, dat deze bijna niet gebild behoeven te worden, hetgeen bij een veelvuldig gebruik van de blauwe steenen echter om de één of twee weken dient te geschieden.

1) klesting noemde men vroeger mais, gerst, erwten enz., dienende tot het vetmesten van vee.

2) Gemalen rijst strooien de bakkers bij het opmaken van het brood als „strooimeel” op het in broodvorm gebrachte deeg.

Bovendien is het scherpener van de kunststeen en veel minder tijdrovend dan van de natuursteen. Wanneer men nu weet, dat met het lichten van den looper, dit is de bovenste molensteen, en met het billen van den looper of den legger ¹⁾ — den ondersten molensteen — wel twaalf uren of meer zijn gemoeid, dan zal het duidelijk zijn, dat deze werkzaamheden zwaar en omvangrijk waren, temeer daar vroeger het werk veelal des nachts gebeurde.

Het scherpener van de molensteen heeft steeds bij lamplicht plaats, omdat het volle licht op de hand moet schijnen. Op den koren molen „[Windlust](#)” te Wassenaar zijn nog een tweetal ijzeren patentolielampjes, z.g. snotneuzen, aanwezig, die vroeger bij het scherpener van de molensteen werden gebruikt. Indien twee personen tegelijk een steen bilden, plaatste men een schermpje op deze olielampen, opdat het lamplicht elkander bij den arbeid niet zou hinderen.

De blauwe molensteen en zijn niet geheel verdwenen. Op de koren molens te Aalsmeer, Aarlanderveen, Alphen aan den Rijn, Wassenaar e.a. treft men naast eenige koppels kunststeen en één koppel blauwe steen en aan, waarmede uitsluitend tarwe wordt gemalen, omdat deze beter door de blauwe dan door de kunststeen en wordt uitgemalen.

„De steen is open” wordt er gezegd, wanneer de molenaar de groeven of billen scherpt.

Zoo tusschen het malen van het graan en het scherpener van de molensteen en door was er wel eens gelegenheid voor een grap, b.v. wanneer er op een Leidschen walkoren molen een nieuwe jongen in de leer was genomen. Indien dan een der maalsteen en gescherpt moest worden, stuurde men den leerjongen naar een anderen koren molen „om den sleutel van den roggesteen te leen te vragen”. De jongen werd dan van den eenen windmolen naar den anderen gestuurd, b.v. van „De Valk” naar „[De Stier](#)” en vandaar naar „[De Oranjeboom](#)” en eindelijk naar „[De Lelie](#)”, tot hij begreep voor den mal te zijn gehouden.

Destijds werd er accijns op het gemaal geheven ²⁾, het z.g. recht van patent, hetgeen de koren molenaars een doorn in het oog moet zijn geweest. Nog weten zij te verhalen hoe de molenaar van vroeger de controleurs beetnam.

1) De looper en de ligger worden nooit tegelijkertijd geschept, omdat dan het geheel te scherp zou zijn.

2) De ordonnantie op het Gemaal ten plattelande is van 26 November 1749 (Groot Placaatboek. 7e deel 1770. blz. 1237.

Foto J. Eggink Jzn. (± 1906)

Korenmolen „[Windlust](#)“ met molenhuis te Wassenaar. De omgeving van den windmolen is in den loop der jaren aanmerkelijk gewijzigd, maar de fraaie molen heeft zich gelukkig als windmaalbedrijf volledig kunnen handhaven, mede dank zij zijn gestroomlijnde wieken (systeem van Bussel). Op den achtergrond het v.m. R.K. Kerkje, thans — zonder toren — R.K. Patronaatsgebouw.

Zoo vertelt de korenmolenaar van Wassenaar — de molen wordt sinds 1821 door een Mansveld bemalen — dat eertijds de controleurs van tijd tot tijd op zijn korenmolen kwamen om de hoeveelheid gemalen graan te bepalen. Was het laatste graan in de kaar gestort, dan liet men om den controleur te plagen den windmolen zò langzaam draaien, dat hij geruimen tijd moest wachten, aler het juiste gewicht van het gemalen graan kon worden bepaald. Toen eens een controleur in den dorpskorenmolen van Hazerswoude (dorp) kwam, had molenaar Simon Vellekoop — grootvader van den vorigen eigenaar — daar een paar zakken gebroken rogge staan, waarvoor geen accijns was betaald. Op het oogenblik, dat de controleur het trapje naar den steenzolder wilde opgaan, liet Vellekoop een zak meel bij het trapgat omvallen, waardoor de ongewenschte bezoeker dik onder het meel kwam. Het zoontje van den molenaar kreeg van dezen een hevigen uitbrander alsof hij de schuldige was en terwijl de controleur zich het meel van zijn kleeren klopte, nam de molenaar de gelegenheid waar, de bewuste zakken rogge weg te werken! Aldus de tegenwoordige korenmolenaar H. Verheul.

Het malen van graan ten behoeve van mesting van vee en tot vervaardiging van hondenbrood was vrij van belasting. Daarom moest de korenmolenaar een hoeveelheid zand mengen door dat graan. Natuurlijk werd daarmee geknoeid en daarom bepaalden de Staten van Holland bij resolutie van 4 April 1754, dat de molenaars en hun knechts zullen moeten beloven: „Dat ik, wanneer 'er geen Chercher aan mijn Moolen is, het Graan dat tot Mesting is aangegeeven, en door mij tot Mesting gemaalen word, sal vermengen met soo veel Sand of Aarde als bij het vierde Articul van de Ordonnantie op het Gemaal door haar Edele Groot Mog. bepaalt is". ¹⁾

Een goed uitgerust korenmolenbedrijf had vroeger één of meer „molenwagens" voor het vervoer van meel. Het waren vierwielige wagens, waarvan de ladder of leer (zijleren, ook wel zijschotten of zijborden) aan de linkerzijde diep naar beneden was gebogen, ten einde het in- en uitladen van de zakken meel te vergemakkelijken. In 1833 liet de Wassenaarsche korenmolenaar Mansveld een nieuwe molenwagen maken voor 170 gulden.

Had vroeger ieder dorp één of meer windkorenmolens, thans is het met hen droevig gesteld, zij het nog niet zóó erg als dat met de windhoutzaagmolens het geval is. Door allerlei oorzaken is de concurrentie met de mechanische bedrijven voor de windkorenmolens niet gemakkelijk geworden en daarom malen er in Rijnland nog slechts enkele korenmolens met windkracht. Dat zij er waren is een zegen geweest voor Oe bevolking gedurende de oorlogsjaren.

Het bestek van dit werkje laat niet toe, de verdwenen korenmolens te vermelden. Voor de nog in bedrijf zijnde windkorenmolens dient evenwel hier aandacht te worden gevraagd.

¹⁾ Resolutien van de Haren Staaten van Holland en West'ttesland (1754). te deel, blz. 294.

Het zijn „[De Morgenster](#)”, de sierlijke achtkante bovenkruier met stelling te Aarlanderveen, verder de verdekerde en met leien bedekte achtkante molen met stelling van Walraven te Alphen aan den Rijn (een prachtig wind maalbedrijf, dat geheel aan de eischen des tijds is aangepast), voorts de wipkorenmolen met stelling „[Nieuw Leven](#)” in het dorp Hazerswoude, eveneens verdekerd en dank zij vader en zoon Verheul bij gunstigen wind eveneens in vol bedrijf.

Foto (G. van der Mark (1944)).

Korenmolenaar H. Verheul op de balie van zijn wipkorenmolen „Nieuw Leven” te Hazerswoude (Dorp). Een wipkorenmolen, al of niet met een stelling, is een zeldzaam voorkomend molentype. De afgebeelde molen, die eenige eeuwen oud is, zou oorspronkelijk een watermolen zijn geweest.

Voorts de slanke, ronde grondmolen „[De Eersteling](#)“ uit 1856 te Hoofddorp, die in 1945 geheel hersteld weder in bedrijf is gebracht. De meer dan twee eeuwen oude ronde steenen stellingmolen „[De Gerechtigheid](#)“ te Katwijk aan den Rijn, die bij gebrek aan electrischen stroom in 1945 weer bijna dagelijks aan het malen is gegaan en de hoge ronde steenen stellingmolen te Zegwaard uit 1897. Dan de „[De Jonge Pieter](#)“ te Leimuiden, de kleine kwieke achtkante „grondzeiler“ (molen zonder stelling) en ten slotte de forsche steenen korenmolen „Windlust“ te Wassenaar van C. Mansveld, een prachtige en veel malende windmolen met stroom-lijnwieken, systeem van Bussel. In totaal dus nog maar acht windkorenmolens. Voorts wachten de korenmolens „[De Leeuw](#)“ te Aalsmeer en „[De Valk](#)“ te Leiden, over welken laatst vermelden molen in een afzonderlijk hoofdstuk nog iets wordt gezegd, op algeheel herstel. De overige nog bestaande windkorenmolens staan jammer genoeg stil. Het is te hopen, dat de nog in bedrijf zijnde windkorenmolens zich nog lang kunnen handhaven, niet als doode monumenten, maar als bedrijfsvaardige maalbedrijven. Mogen zij den wind in de zeilen houden!

-.-.-.-.-